

«Æg e no pærre et stakkars finn»: Skriftbasert karikering av samiske språkbrukeres norsk i aviser på 1900-tallet

Stian Hårstad¹ og Åse Mette Johansen²

¹Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), ²Universitetet i Tromsø Norges arktiske universitet

Sammendrag

Det er grunn til å anta at språkmøter til alle tider har involvert en bevissthet om avvikende trekk i kontaktprega språkvarieteter. Videre kan slike trekk på ulike måter bli emblematiske for nettopp ei gruppe av språkbrukere – ofte innlærere av et majoritetsspråk – og gjennomgå indeksikaliseringprosesser som gjør dem anvendelige i forskjellige slags imitasjon og karikering. Både skjønnlitterære og andre kilder viser at dette også har forekommet i møtet mellom samiske språk og norsk, og stereotypiske «sametrek» har etter hvert – i skriftliggjort form – blitt en bestanddel av ulike litterære framstillinger av samer (jf. Trohaug, 2005). I denne artikkelen beskrives imidlertid en annen tekstsjanger der en slik skriftmediert stilistisk praksis er helt essensiell. Det handler om relativt korte innlegg i dagspressa, i samtida omtalt som både «finnkallbrev» og «finnkåseri», som i perioden ca. 1920–1970 ga norske avislesere et temmelig fordreid og karikert inntrykk av «samen». Artikkelen tar for seg etableringa av et tekstkorpus og presenterer deretter noen foreløpige analyser av bakgrunnen for og innholdsmessige og språklige trekk ved materialet. Avslutningsvis tematiseres muligheter for videre utforsking av disse medietekstene med vekt på hvordan de kan kaste lys over spredningen av forestillinger om «samiskhet» utover på 1900-tallet.

Nøkkelord: *språkkarikering, stilisering, indeksikalitet, samisk, minoriserte språk, skriftsosiolingvistikk*

Abstract

Language contact across all periods of history has presumably involved awareness of deviant features within contact-influenced language varieties. Such features may become emblematic of a group of speakers – often learners of a majority language – and undergo indexicalisation processes which make them applicable to different kinds of imitation and caricature. A variety of sources indicate that this has also occurred in encounters between Sámi languages and Norwegian, with

stereotypical “Sámi traits” gradually becoming a component in literary representations of Sámi people (cf. Trohaug, 2005). This article describes another text genre in which such stylistic practices mediated through writing are essential. Specifically, it examines contributions in the daily press, contemporarily referred to as both “finnkallbrev”, ‘letter from a Sámi geezer’, and “finnkåseri”, ‘humorous essay from a Sámi’, which, between 1920 and 1970, provided Norwegian newspaper readers with a significantly caricatured portrayal of the “Sámi”. The article discusses the compilation of a text corpus and then presents preliminary analyses of the material’s background, content, and linguistic characteristics. Finally, it explores potential avenues for further investigation of these media texts, emphasising how they may shed light on the diffusion of conceptions of “Sámi identity” throughout the 20th century.

Keywords: *language caricatures, stylisation, indexicality, Sámi, minoritised languages, sociolinguistics of writing*

Innledning

At Lapperne staar tilbage i kulturel Henseende har ikke bare sin Aarsag i, at Lapperne bor saa afsides, saa afstængt fra den store Verden; men den største Aarsag er, at Lapperne taler et Sprog, som er saa forskjellig fra det kulturbærende Sprog, Norsk, at der skal aarelang Øvelse til for en Lap at kunne lære at forstaa Norsk og tale Norsk nogenlunde forstaaeligt.

Signaturen h.b. i *Trondhjems Adresseavis* 4.2.1903.

Språkbrukere i språkmøtekontekster har trolig alltid tolka sosial informasjon ut av språklig variasjon (jf. f.eks. Hagland, 2010). Trekk som oppfattes som avvikende, kan over tid bli assosiert med ei bestemt gruppe av språkbrukere. Trekkene får altså en symbolfunksjon, og bruken av dem indekserer et spesifikt sosialt gruppemedlemsskap. Slike indeksikaliseringprosesser (Agha, 2003; Silverstein, 2003) involverer ofte trekk fra innlærervarieteter av majoritetsspråk. De oppfatta indeksikalske forbindelsene mellom språktrekk og grupper er videre frekvente ressurser i imitasjon og karikering. Karikerende språkbruk er velkjent også fra møter mellom samiske språk og norsk, både muntlig og skriftlig (se f.eks. Sannhets- og forsoningskommisjonen [SFK], 2023, kap. 24.3.2; Trohaug, 2005, s. 48–49). Denne artikkelen tar for seg en skriftlig teksttype, nærmere bestemt fiktive leserinnlegg i norsk dagspresse i det forrige århundret.

Det språkpolitiske og -ideologiske klimaet i store deler av 1800- og 1900-tallet var kjenne- tegna av det norske majoritetssamfunnets systematiske forsøk på å fornorske samer og andre minoriserte grupper, med språkskifteprosesser til norsk som resultat (SFK, 2023). I så måte er det tidstypiske holdninger signaturen «h.b.» får på trykk i trondheimspressa i 1903 (jf. vignettsitatet). Forfatteren kommuniserer ei tydelig hierarkisering av folkegrupper og språk. Mens norsk omtales som «det kulturbærende Sprog» som hører til i «den store Verden», brukes den forelda utgruppe- betegnelsen «Lapperne» (SFK, 2023, s. 124) om samene, som beskrives som kulturelt tilbake- stående og «afstængt» fra det norske språkfelleskapet. At «Lapperne» bruker sitt eget språk, utpekes som hovedgrunnen til tilstanden de befinner seg i. Og veien ut gjennom «det kultur- bærende Sprog» synes å være lang, for samer vil ifølge skribenten trenge «aarelang Øvelse» for å mestre kommunikasjon på norsk.

På bakgrunn av disse politiske og ideologiske strømningene vokste det fram en tekstsjanger i norske avisspalter der intensjonen var å underholde leserne med en språkform som illuderte samers interferensprega norske andrespråk. I en gjennomgang av historiske forhold på Stuoranjárga i Skånland i Nordland beskriver Minde (2000) hvordan disse tekstene bygger på:

den lokale nordmannsbefolkninga si oppfatning av en klosset og ubehjelpelig språkføring som bl.a. innbefatter alle de konsonantfeil samene gjorde når de prøvde å snakke norsk. I årene etterpå fins det i nord-norske aviser mange eksempler på fingerte leserinnlegg hvor motivet utvilsomt var å latterliggjøre samenes norskkunnskaper. (Minde, 2000, s. 163)

Minde (2000, s. 163–164) antar at mange av innleggene opprinnelig var skrevet i ungdomslagenes aviser.¹ Artikkelen vår handler nettopp om slike fiktive innlegg av varierende lengde i dagspressa, i samtida omtalt som både «finnkallbrev» og «finnkåseri», som gjennom omtrent femti år, ca. 1920–1970, ga norske avislesere et heller forenkla og fordreid inntrykk av «samene». Vi legger med dette et – så vidt vi vet – ubeskrevet fenomen under forskningslupen. Disse tekstene har vært en vesentlig del av framstillinga av samer og samers språkpraksis i norsk offentlighet gjennom mye av 1900-tallet, og de utgjør ei tidlig mediering av stereotypier om «samene». Brorparten av

---

¹ Mange av lagsavisene er håndskrevne og i liten grad tilgjengelige arkivalia, hvis de overhodet er bevart (jf. Klippenberg, 1995, s. 60). I lagsavisene i Nasjonalbibliotekets digitale samling finner vi ett eksempel på teksttypen det her er snakk om (i *Ungdomsvon* 9.1.1928). Enkelte trekk blir nevnt i historier i andre blader (som i *Ungdomsvenen* 28.12.1918), men da er det som gjengivelse av direkte utsagn fra «samer».

dem stammer fra en periode der etermedier hadde begrensa utbredelse, og mange nordmenn danna seg sannsynligvis et førsteinntrykk av «samers norsk» gjennom slike skriftlige framstillinger.

Prosjektet har tematisk slektskap med tidligere analyser av representasjoner av minoriserte grupper i norske medietekster: Rasmussen (2021) studerer hvordan inuitter konstrueres kulturelt i vittighetsblader i tiårene rundt 1900, mens Brakstad (2011) og Lien (2015) analyserer framstillinger av «jøden» i dags- og vittighetspressa i de første tiårene av 1900-tallet. Hårstad (2023) undersøker dessuten hvordan skriftlig stilisering av «jødespråk» utnyttes som ressurs i framstillinga av den litterære «jøde»-personaen gjennom en tohundreårsperiode fram til annen verdenskrig. Interessant nok mangla denne relativt frekvente stiliseringa et tydelig språklig forelegg i Norge, men tok utgangspunkt i et «pseudo-jiddisk» kunstspråk som var utbredt i det tyske språkområdet på 1800-tallet (Hårstad, 2023, s. 58). Det er utforskinga av dette materialet som har satt oss på sporet av temaet og empirien for denne studien.

«Finnkallbrevene» er stiliserende språkbruk som i større grad enn representasjonene av «jødespråk» har opphav i et eldgammelt samliv mellom grupper og språk i Norge, og som vi kan regne med at i mindre grad springer ut av det forestilte og inautentiske. Det er i tillegg en sjanger som er mer verbalspråklig og mindre multimodal enn karikaturtegningene der «jøder» og «jødespråk» i hovedsak ble framstilt (se Brakstad, 2011; Hårstad, 2023). Stilisering har fått mye oppmerksomhet i internasjonal sosiolingvistik de siste tiårene, men er foreløpig lite utforska i norsk sammenheng. Det er i tillegg en overvekt i forskningsfeltet av studier av muntlig stilisering, eksempelvis Halonen og Pietikäinens (2017) analyse av «mock Sami» i en finsk humorkontekst. Stiliseringsbegrepet viser til språkpraksiser der man med utgangspunkt i etablerte indeksikalske forhold mellom semiotiske trekk og grupper av språkbrukere, skaper til dels ny mening i nye kommunikasjonskontekster ved hjelp av refleksivitet, ofte også forvrengninger og overdrivelser (se f.eks. Coupland, 2001; Rampton, 2009). Coupland (2001, s. 371) skiller videre mellom stilisering og parodi, der sistnevnte «would actively discredit the cultural forms being entextualized and position the presenters outside or above the practices they represent». Framstillingene av samer og språkbruken deres i «finnkallbrevene» er en form for retorisk og pragmatisk latterliggjøring som er posisjonert og produsert i et norsk og mektig utenforskap. Dette harmonerer godt med Couplands (2001) parodidefinisjon. Vi har imidlertid valgt å omtale språkpraksisen i materialet vårt som karikering. Både parodien og karikaturen gjør noe eller noen til latter gjennom vrengebilder, men selv om begge sjangrene inngår i en satirisk litterær tradisjon som favner vidt,

blir karikaturen i moderne tid særlig knytta til journalistikk der bruken av semiotiske virkemidler tematiserer politisk-ideologiske forhold gjennom overdrivelse og forvrenging (Berntsen, 1999, s. 14–15). Vi legger altså vekt på at «finnkallbrevene» er en *pressesjanger*, det vil si ytringer i allmenne og folkelige mediekkanaler. Vi har også valgt å beholde sjangermerkelappen «finnkallbrev» med sitatmarkører. Denne begrepsmessige reproduksjonen er ikke uproblematisk, men er ment å kommunisere posisjonen og konteksten som de fiktive leserinnleggene hadde opphav i.

Hovedformålet med denne artikkelen er å gjøre «finnkallbrev»-fenomenet kjent med utgangspunkt i et materiale av flere hundre enkelttekster som vi har granska. I fortsettelsen kommer vi først inn på arbeidet med å etablere et tekstkorpus. Deretter besvarer vi en del sentrale spørsmål i de påfølgende tematiske bolkene: Hvordan blomstra denne brevsjangeren opp – og døde ut – i avisspaltene på 1900-tallet? Hvilke tekstlige forelegg, i tale og skrift, kan sjangeren antas å ha? Hvilke kjennetegn ved språkformen i brevene lar seg utlede av foreløpige analyser av formtrekk? Hvem var de sentrale aktørene bak «finnkallbrevene», og hvordan ble brevene spredt og mottatt i samtida? Mot slutten peker vi på hvordan disse medietekstene kan utforskes videre for å kaste nytt lys over forestillingene om «samiskhet» som ble del av den større samfunnsdiskursen utover på 1900-tallet.

Materialet i overblikk

Den norske avisfloraen gjennom 1900-tallet er enorm; et anslag for 1920 ligger på omkring 300 titler og for 1975 på ca. 200 (Bastiansen & Dahl, 2003, s. 240 og 446). Ikke alt dette var dagsaviser, men når hvert organ kom med 1–10 nummer ukentlig, vil det seg neppe la seg gjøre å lete opp *alle* tekster som involverer karikering av «norsk i samers munn». I jakten på analysemateriale har vi vært prisgitt Nasjonalbibliotekets digitale baser.²

Framgangsmåten vår for å etablere et korpus har basert seg på gjentatte søk på utvalgte ord og fraser fra et knippe tekster vi har støtt på mer eller mindre tilfeldig. Nye søk har leda oss til nye tekster med andre særprega former, som så har inngått i ytterligere søkerunder inntil vi nådde et slags metningspunkt i formmangfoldet. Manuell leting etter de samme teksteksemplene ville vært

---

² Søkene er utført ved hjelp av Nasjonalbibliotekets tjeneste Nettbiblioteket (www.nb.no/search) (jf. Røssaak, 2022). Mediearkivet *Atekst* (Retriever) har også mye avismateriale fra 1945 og framover, og særlig fra 2000-tallet. Stikkprøver i dette materialet har ikke brakt fram nye funn, og vi har derfor konsentrert oss om materialet i Nasjonalbiblioteket. I henvisninger fører vi opp utgivelsessted i parentes bak avisnavnet dersom navnet ikke entydig angir regional tilhørighet.

nærmest uoverkommelig, så vår tilnærming har vært avhengig av det digitaliserte formatet, og vi har heller ikke kontrollert funnene mot analoge utgaver av de aktuelle tekstene. Men selv om de digitale basene er arbeidsbesparende, innebærer de begrensninger: For det første er en god del aviser fortsatt ikke digitalisert, og det er dessuten mange eksempler på lakuner og mangler også der bestanden stort sett er på plass. For det andre er det tekniske utfordringer med å søke i eldre avismateriale. Trykkkvaliteten er tidvis dårlig, og særlig når spaltene står tett, får man lett «bomtreff» fordi linjeskift ikke blir avlest korrekt. Også sperra tekst og frakturskrift blir feillest innimellom. For å få et inntrykk av hvor hyppig slike feillesinger forekommer, har vi gjort tilleggssøk på tekster der vi allerede har kartlagt relevante belegg. Dette har avdekt at samme søkestreng kan gi varierende antall treff fordi små grafiske uklarheter av og til blir avlest forskjellig fra søk til søk. Hvor mange relevante tekster vi har gått glipp av, er vanskelig å fastslå, men vi har klare indikasjoner på at noe kan ha gått under radaren av lesetekniske årsaker. Vi mener likevel at vi gjennom systematiske søk har sankt inn en tekstmengde som er karakteristisk for det vi omtaler som en egen sjanger. Vi vil dessuten hevde at utvalget gir et noenlunde klart bilde av den historiske utviklinga av sjangeren kvantitativt og kvalitativt.

Materialet som ligger til grunn for denne framstillinga, er i overkant av 320 tekster fra ca. 40 aviser i tidsrommet 1920 til 1980. Mange av tekstene har dessuten vært på trykk i flere aviser, slik at det totale antallet publiseringer passerer 500.³ Tekstene varierer mye i omfang, fra noen hundre ord til langt over tusen. Materialet kan deles i to kategorier: 1) tekster av typen «brev til redaktøren eller en forutgående (fiktiv) innsender», og 2) andre tekster. Den sistnevnte gruppa omfatter alt fra korte bløddmer til lengre historier med komiske motiver, men uten noen navngitt forfatter. Noen få tekster er på verseform, men ellers er det meste i fri prosa, om enn ganske formelprega, som vi etter hvert skal komme tilbake til.

Ettersom vi i første omgang lot søkene omfatte hele Nasjonalbibliotekets digitale base, støtte vi på relevante belegg også i de tidligere nevnte vittighetsmagasinene. Vi må regne med at de i likhet med avisene har bidratt til forminga av forestillinger om «samen», og vi skal vise til noen eksempler fra begge teksttyper nedenfor. Når vi likevel har valgt å konsentrere analysen om tekster fra den ordinære dagspressa, er det delvis fordi vi som nevnt antar at denne medietypen nådde ut til et breiere publikum. Viktigere er det at denne kanalen primært formidla nyheter og

---

³ Flere av gjentrykkene har blitt modifisert når det gjelder stavemåte, men vi regner likevel ikke disse som *unike* tekster fordi de tydelig er varianter av samme beretning.

derfor ikke var en tekstarena der leseren uten videre forventa å møte skjemt og satire. Vittighetsmagasinenes framstilling av det samiske fortjener utvilsomt å bli granska nærmere, men da vil premissene for analysen være at tekstene formidles i en kanal som per definisjon *skal* være karikerende, lattervekkende og sarkastisk, og som leseren presumptivt oppsøker nettopp for å bli underholdt eller kanskje også provosert.

Et kronologisk utsyn over «finnkallbrevets» vekst og fall i norske aviser

Det tidligste «finnkallbrevet» stammer fra 1921. I Narvik-avisa *Ofotens Tidende* sto den 28. oktober et innlegg som gir seg ut for å være et leserbrev henvendt til avisas redaktør: <Kære retaktør!>⁴. Overskrifta «En sames valgbetragtninger» er med si grafiske utforming muligens ment å understreke det fingerte aspektet ved teksten. Innlegget er signert <Ett kammel same>, det inneholder mange språklige trekk som skal illudere interferens fra samisk, og det berører aktuelle partipolitiske forhold. Alle disse momentene er gjengangere i påfølgende innlegg. I løpet av et halvt år hadde åtte andre, hovedsakelig nordnorske, aviser gjengitt teksten, og *Harstad Tidende* hadde samtidig kommet med liknende tekster på trykk to ganger. Også disse var henvendt til redaktøren og hadde mange av de samme språklige særtrekkene, men var i første omgang uten andre referanser til samiske forhold. Dette endra seg i leserbrevene som kom som perler på en snor i *Harstad Tidende*, *Folkeviljen* (Harstad), *Ofotens Tidende* og *Fremover* (Narvik) i 1922 og 1923. Utenom konkrete språkformer har disse andre fellestrekk: Skribenten innleder med frasen «Do redaktøre» eller «Kære redaktøre» (med tallrike stavemåter), han posisjonerer seg som «fattigfinn» og som bosatt i en (ofte navngitt) utkant, og han har noe på hjertet som angår <bolledikk>, altså lokale eller nasjonale politiske hendelser. Videre forteller han gjerne at han bor i en gamme sammen med <kjærringa mett> og sine prektige barn (<grestelege onga>), og han tematiserer (mistanker om) reintjuveri og (pinefull) mangel på brennevin (<preinvin> eller <jogasta> av sam. *juhkosa*, akk./gen. av *jugus* ‘drikk’), kaffe og tobakk. Samiske artefakter som kommager, margbein, kofte og bellinger nevnes jevnlig uten sammenheng med saken som drøftes. I innledninga påpeker skribenten typisk at det er lenge siden han har latt høre fra seg, og den ofte nokså brå avslutninga handler om at skrivepapiret har tatt slutt eller at noe har kommet i veien. Mange tekster

---

⁴ Vinkelparenteser gjengir nøyaktig skrivemåte i kilden. Der avklaring trengs, fører vi deretter opp konvensjonell stavemåte fra samtida, og i noen tilfeller grammatiske opplysninger. Normerte samiske varianter er fra nordsamisk når ikke annet er spesifisert.

åpner med hilsener som <burris> eller <boris> (sam. *bures* ‘god dag’) og slutter med <gito> (sam. *giitu* ‘takk’) eller <hivasti> (sam. *hivás* og kvensk *hyvästi* ‘adjø, ha det bra’). I tematiske overganger forekommer dessuten ofte interjeksjonene <Voi, voi!> (‘oi’, ‘fy’; en diskursmarkør som kan dempe og forsterke utsagn) og <bergele> (sam. *beargalat* og kvensk *perkele* ‘faen’).

I 1924 trykkes en tekst over samme lest i *Nordlands Nytt* (Melbu), og omtrent samtidig debuterer karakteren med lengst levetid innenfor denne sjangeren, nemlig Kanelius Kommelhåjen i *Arbeider-Avisen* (Trondheim) (jf. også nedenfor). Da hadde Kommelhåjen allerede vært omtalt i *Fremover* flere ganger, og i et oppslag i avisa 18. desember 1936 blir leseren gjort «uttrykkelig oppmerksom» på at «Preve fra Kommelhåjen» hadde sitt opphav der: «Man har i andre aviser sett efterligninger. Herfra stammer dog originalen.»⁵

Utover på 1920-tallet slår «finnkallbrevene» ut i full blomst, primært i nordnorske aviser som *Finmarken* (Vadsø), *Nordkap* (Hammerfest), *Nordland* (Bodø), *Andøya Avis*, *Nordlys* (Tromsø), *Vestfinnmark Arbeiderblad* (Hammerfest), *Finnmark Folkeblad* (Vadsø) og *Vesterålen* (Sortland). Foruten *Arbeider-Avisa* i Trondheim er det få aviser i den sørlige landsdelen som publiserer egenproduserte bidrag. Utover i 1930- og 1940-årene begynner imidlertid flere å gjengi innlegg fra andre kilder. Da finner vi ved noen tilfeller interessante språklige metakommentarer. Når *Adresseavisen* (Trondheim) i 1930 gjengir en «Do redagtør»-tekst fra *Harstad Tidende*, omtales den for eksempel som «fornøielig quasi-lappisk». *Humoristens Årsrevy* (Oslo) bringer vinteren 1942 et eksempel på «de såkalte lappehistorier» som introduseres slik: «En lapp er nå engang en lapp, og når han skal snakke norsk så blir det svært gebrokkent.» Deretter listes noen av de vanlige særdragene opp. På samme måte begynner en tekst i *Nordlands Avis* (Hemnes) i 1937 med en «F-grammatikk» [«Finne-grammatikk»?] der mange av de vanligste lydforvekslingene presenteres. *Dagsavisen* (Trondheim) trykte i 1948 en serie på sytten «Præv i frå Rævmofjelle» signert «Mattis Sjursa», og det første ble innleda med ei kort forklaring: «Mattis har sitt eget språk, og mange av våre lesere vil kanskje synes det er tussig å forstå. Men når vi kjenner hovedreglene i ‘finnkallspråket’, så er det i grunnen som fot i hose.» Og så følger en oversikt over de sedvanlige konsonantvekslingene. Når *Vestlandsnytt* (Fosnavåg) gjengir et «finnkallbrev» fra *Dagsavisen* det samme året, ledsages den av en innledning om samenes språkkunnskaper:

---

⁵ En mulig opphavsmann er Alfred Nilsen som i 1923 var redaktør for *Fremover*. I et intervju i *Morgenposten* i 1950 forteller han at han har brukt «Kommelhåjen» som pseudonym om en figur som «doserer gebrokkent om alle mulige forhold», og at han var «den første som skrev den slags petitstoff her i landet».

[D]ei fleste les og skynar norsk. Men når dei skal snakke eller skrive det sjølve, snur dei litt på setningsskipnaden. Dessutan er dei og kjende for at dei byter bokstavar slik at dei seier p, k og t i staden for b, g og d; men dette hindrar dei ikkje frå å bruke det heilt omsnutt. Dette målet er so kjendt at alle likar det og skynar det. [...] Fleire blad nordanfor hev sine faste epistelar på dette blandingsmålet.

Både «same», «lapp» og «finn» blir brukt for å omtale minoriteten som skribentene skal oppfattes som representanter for, og selv om «finn» historisk også har blitt brukt om kvener/norskfinner, har vi få holdepunkter for å anta at denne gruppa er tematisert.⁶ I noen tilfeller kan det være snakk om ei sammenblanding, som når leksemer som <perkele>/<bergele> og <hyvast>/<hivasti> blir brukt, for disse likner mer på de kvenske variantene (hhv. *perkele* og *hyvästi*). Men for det aller meste gir fortellinga i seg selv, gjennom å referere til emblematiske objekter og praksiser, klare indikasjoner på at den er lagt til et samisk miljø.

Det seine 1920-tallet og 1930-tallet er perioden med flest «finnkallbrev» på trykk, men både nye tekster og gjentrykk kommer jevnlig de påfølgende to tiårene. Det ser ut til at frekvensen av tekster på «finnkallspråket» går betraktelig nedover fra slutten av 1950-tallet. Nye innlegg, i all hovedsak i aviser i Nord-Norge, blir dessuten langt sjeldnere gjengitt i andre aviser. De yngste brevene som vi kan finne, er som nevnt fra 1974, men da er det relativt ensomme svaler etter flere år uten liknende tekster på trykk. En langvarig tradisjon i denne perioden som også illustrerer den formmessige utviklinga, er Ferder Frederiksens «Mikkel i Juksefjord», som han brukte som alter ego i omtrent førti år. Frederiksen var redaktør i Harstad-avisa *Folkeviljen* fram til 1941, og muligens var han godt kjent med «finnkallspråket» derfra. Iallfall tok han det i bruk i «Mikkel»-spalten som han holdt seg med som redaktør i både Noregs fiskarlags fagskrift *Me'a* og *Fiskeribladet* i etterkrigsårene. De korte innleggene fra «Mikkel i Juksefjord» hadde mange av de kjente formdragene, men sjelden referanser til stereotypiske samiske elementer som klesplagg, reindrift og mat. Som man kan vente i disse bransjekanalene, lå fokuset på fiske og fiskerens liv, og utover mot 1960 blir det stadig lengre mellom samiskmarkørene. Når «Mikkel» ytrer seg i *Fiskeribladet* høsten 1960, er teksten talemålsnær på mange måter og lar seg plassere i Ofoten-

---

⁶ I *Arbeider-Avisens* Kommelhåjen-spalte forekommer <kvenfolk> ved tre tilfeller, men selv om det er lagt inn en potensiell tvetydighet her, skal ordet primært forstås som «kvinnfolk». Liknende opptrer <same> noen ganger som «feilstaving» av *samme* (det.). Selv om ordet formalt peker i retning av landsmål/nynorsk, er det mer naturlig å forstå det som en subtil innlemming av det etnonymet som samepolitiske aktivister i samtida ville la erstatte «lapp» og «finn» (jf. f.eks. Kjerschow, 1922, 37–42).

området, men det er kun formen <prev> som peker mot «finnkallspråket». De siste innleggene fra «Juksefjord» var på trykk i 1987, og da framstår «Mikkel» som en «avsamifisert» karikatur av en nordnorsk fisker. Det er også en tendens til at de seinere innleggene (fra 1960-årene og utover) fjerner seg fra den sterkt politiske satiren som særlig Langhelles Kommelhåjen-variant innebar. Flere innlegg framstår som en formal «oppvisningsdans» som dreier seg om å kle et relativt plumpet narrativ, ofte med slapstick-elementer, med den stereotypiske språkdrakta for sjangeren.

Fra muntlig variasjon til skriftlig karikering? Nærmere om opphavet

Det er problematisk å peke ut startpunktet for en indeksikaliseringssprosess. Som beskrevet i innledninga må et knippe språklige trekk etter hvert oppfattes som spesifikk for ei sosial gruppe eller en kategori. Men subtile semiotiske distinksjoner kan inngå i meningsskaping på mikroplanet lenge før de manifesterer seg i uttrykk som en større populasjon gjenkjenner og tar i bruk (jf. Silverstein, 2003). Og selv om vi peker ut et første eksempel på «finnkallbrevet» som karikatur og kjernesjanger, må vi regne med en forutgående *registerdanningsprosess* (eng. *enregisterment*, Agha, 2008) som etablerer semiotiske elementer med den nødvendige indeksikaliteten for at teksten i det hele skal kunne kommunisere. Mange av «sametrekken» i brevene er godt dokumentert fra forskning på framveksten av (nord)norske talemål etter språkskiftet i samisk-norske språkkontaktområder, framfor alt i Nord-Troms og Finnmark. Grunnlaget for utviklinga av disse talemålene var en fase av andrespråkslæring av norsk for samisk- og/eller kvensktalende i språkskifteperioden. Med utgangspunkt i studier fra Vuošvággi–Furuflaten i Nord-Troms introduserer Bull (se f.eks. 1993) etnolekt-termen i norsk språkforskning; hun argumenterer for at norsken på Furuflaten er en etnolekt. Med utgangspunkt i dette og tilgrensende arbeider av andre forskere presenterer Bull (2004) en oversikt over kontaktfenomener i norsk språkpraksis i Nord-Troms og Finnmark. Det er liten tvil om at denne muntlige variasjonen danner et viktig grunnlag for «finnkallbrevenes» språkform, som vi presenterer i nærmere detalj i neste del av artikkelen.

Når det gjelder det skriftlige grunnlaget for «finnkallbrev»-forfatterne, kan vi anta at skjønnlitterære bidrag, innlegg i dagpresse og magasiner og mer perifere skriverier som lagsaviser etablerte stiltrekk som i kombinasjon ble en kime til teksttypen. Leserbrevsjangeren var velkjent, og åpne brev til redaktøren som var undertegna med en navngitt person, florerer i regionale og lokale aviser fra midten av 1800-tallet. Fenomenet *fiktive* leserbrev var heller ikke noe nytt; fra slutten av 1700-tallet forekom fingerte inserater som fungerte dels som satire, dels som skalkeskjul

for kontroversielle meningsytringer (Krefting mfl. 2014, s. 195–196). Langt sjeldnere var innskriveren posisjonert som samisk. Noen få teksteksempler fra seint 1800-tall utgjør kanskje en slags grunnidé for «finnkallbrevene». Avisen *Nordkap* trykte den 2. april 1897 et brev til «Hr. Redaktør» med signaturen <En ægte finske fra bag i Sørøia>. Anslaget likner på det vi finner i de seinere morotekstene: «Kan De være saa snil at lade en finnekone faa plads for nogle fattige liner i Deres ærede blad». Men teksten har en seriøs stil og gir en nøktern beretning fra et samisk miljø. Det er likevel grunn til å tro at innlegget er fiktivt og utgjør et litterært uttrykk for det vi kan kalle «samerøsten fra distriktet». Språkformen er ellers konvensjonelt riksmål med innslag av blant annet <præven> (*brevet*) og <dænke ogsaasaa> (*tænker ogsaa*).

Samme avis trykte et liknende, usignert innlegg den 20. mars 1900 som innledes slik: «Det er vel sjeldent dere hører noget fra os inde i fjordene, da ingen af os finner kan stort af det som kaldes skrivning; men lidt faar jeg vel i dag ruske sammen.» Slike metakommentarer om egen mangelfulle skriftkyndighet gjentas i mange av de seinere «finnkallbrevene». Avsenderen oppgir å være «finn» fra Sørøysundet, men bortsett fra én referert replikk, <Vaaj, vaaj, den værføtten varan feit>, er teksten uten gjenkjennelige samiskmarkører.

Ofotens Tidende (Narvik) trykte i mars 1914 tre innlegg med mange likhetstrekk med de seinere brevene. To av dem er signert hhv. <Annavales> og <Volesanna> og har overskrifta <Fraa Snubba>. Det tredje innlegget er signert <Jetarvolla> og har overskrifta <Fra Pallangsmarka>. Både Duorga–Snubba/Lenvikmark og Bálakáidi–Ballangsmarka er samiske områder i Ofoten (Minde, 2000, s. 42; Pettersen, 2003), men denne koplinga er nokså implisitt i alle de tre tekstene. Ordet <Pallangsfinna> forekommer én gang, men ellers baserer skribenten(e) seg på leserens innforståtte kunnskap om lokale forhold både når det gjelder form og innhold. Språkformen er talemålsnær med en del trekk som antyder samisk substrat.⁷

De fleste av formdragene i disse leserbrevene, og i «finnkallbrevene», kan påvises i eldre tekster, noe som antyder hvordan emblematiske samiskmarkører har sirkulert gjennom lang tid. Allerede i 1850-årene finner vi spor av dem i en historie om en «Lappefamilie» i Øksfjord i Loppa

---

⁷ De tre tekstene avfødte seinere på våren reaksjoner fra samisk hold som bekrefter at den språklige formen var ment som karikering av samers norsk. Den 7. april 1914 kom et innlegg fra «Flere Ballangsmarkinger» som gikk hardt ut mot at avisa kunne trykke «sligt smuds» som «gjorde karrikatur av Ballangsmarkingerne»: «Fy for en uhyrlighet og tølperagtig optræden.» Den 1. mai 1914 kom ytterligere en protest mot «de mørke illustrasjoner i form av sprog og stil for Ballangsmarkens finnebefolknings vedkommende» som de tre anonyme tekstene innebar: «Jeg maa tilbagevise sproket og stilen for Ballangsmarkens vedkommende at være urigtig og villedende [...] Ballangsmarkens befolkning taler flytende norsk», understreket innsenderen.

som var på trykk i *Tromsø-Tidende* 12.10.1854 (gjentrykt i *Drammens Tidende* 3.11.1854). Her har flere av replikkene til familiefaren preg av hans <gebrochne Norsk>. Vi finner også markører på «samiskhet» i *Vardø-Postens* føljetong *Fra ferielivet* gjennom sommeren 1890. Historien foregår i «den tunge tågefulde luft i ‘det høie nord’» og har brokker av direkte tale med dialektale trekk. Karakteren «flytlappen» har flere språklige drag som skiller ham fra de andre aktørene, men konteksten tilsier at de talemålsnære replikkene er ment å bringe et anstrøk av realisme og ikke en komisk effekt inn i fortellingas typetegning. Slik leser vi også mange av de andre eksemplene fra tiårene omkring 1900 der «samer» opptrer.

I flere av Bernt Lies (1868–1916) bøker er det samiske karakterer med liknende språklige særdrag. Det er nok *Sorte ørn: Guttefortællinger* fra 1898 (første gang utgitt i 1893 som *Unge Dage: ni Smaafortællinger*)⁸ som har fått flest lesere, og de har blant annet møtt «Fin-Marja» som har en del av de typiske trekkene: <pli> for *bli*, <taarlighejde> for *daarlighed*, <dage> for <dagen> og avvikende flertallsbøyning i <aare> (ubest.pl.). En figur med samme navn opptrer i Hallfrid R. Klæbues bok *Jens Burkhardt og andre fortællinger om Nordlands-barn* fra 1914, og trekkene hennes blir dessuten direkte kommentert i rammefortellinga: «Gramatik kjendte hun ikke av navn – hun spurte heller ikke efter den. Hun la trøstig ivei, og det hun hadde at sige, det fik hun sagt med priselig klarhet» (s. 6). Mange av de samme trekkene opptrer i Inga Bjørnsons *Dundor-Heikka og flere lappers historier fortalt av dem selv* fra 1916, og også her blir språkformen kommentert i forordet: «Deres [samenes] norsk er en blanding av dialekt og skriftsprog. Sig imellem bruker de kun lappisk.» Men uttrykket er langt fra det karikerte som vi finner i seinere tekster. En samtidig anmelder roste heller Bjørnson for måten hun gjenga talemålet på: «Det er ikke disse platte pointeringer av det gebrokne, det er et levende, habilt sprog», skrev Matti Aikio i *Tidens Tegn* (10.10.1916). Et siste eksempel på en slik realismetradisjon er Reinert Viklands *Prædikanten. Nutidsroman fra Vaaganvær* som gikk som føljetong først i *Hvepsen* og seinere i *Folkeviljen* i

---

⁸ Lies fortellinger ble først trykt i *Illustreret Tidende for Børn* i 1892, og i bokform, *Sorte Ørn*, kom de i nye utgaver i 1907, 1912, 1917, 1950, 1959 og 1971. De må altså ha nådd et stort publikum gjennom nesten åtti år. Lies siste verk var skuespillet *En racekamp* (1915) der «Fjeldfinnen Marja-Nilas» er blant karakterene. I sceneanvisningene (s. 3–4) står: «Han taler korrekt norsk, bare med Finnernes Tilbøielighed til at uttale bløte Konsonanter håardt og omvendt.» Denne uttalemåten er ikke markert i replikkene. I samme stykke opptrer ei gruppe nokså vagt definerte figuranter, «Finnerne», som har noen korte replikker på samisk, blant annet «Batse Ibmelin!» og «Vuoi bærgalak! Vuoi! Vuoi!». Da stykket ble satt opp på Nationaltheatret høsten 1916, kommenterte enkelte av anmelderne språket til «Marja-Nilas» (spilt av bergenseren Lauritz Stub Wiberg): «Nordlandstonelaget sakna ein alt for mykje, finnenorsken maatte det òg vore raad aa gjera meir utav.» (*Den 17de Mai*, 7.11.16.) «Den gamle lap, Marja-Nilas, spilledes fortrinlig af Stub-Wiberg, hvis sprog og udtale skuffende mindede mig om vor gode ven Matti Aikio» (*Aftenposten*, 7.11.16).

1920, og der gjennomgangsfiguren «Fin-Lars» har flere «sametrek» i sine replikker. Både Alfred Skar og Harald Langhelle, som begge skulle bli sentrale bakmenn for «finnkallbrevene», kjente denne teksten godt.⁹

Fra 1910-årene finner vi langt mindre alvorstunge og dramatiske tekster med entydig komiske tilsnitt. Et eksempel er historien «Ogsaa en Prædikant» fra *Innlandsposten* (Kongsvinger) i 1911. Her har «en gammel graaskjægget Lap» holdt preken for ei forsamling av samer, og signaturen «X» oppgir å referere «paa hans gebroknne Dialekt», med flere innslag av det som seinere gjenkjennes som de typiske «sametrekene». En forkorta versjon av historien med langt færre samiskmarkører kom på trykk i vittighetsmagasinet *Hvepsen* i 1915.¹⁰ Det er tydelig at magasinet tidlig formidla skjemtehistorier med «samer» under overskrifter som «En vittig lap» og «Lappebrev». I 1917 trykte bladet for eksempel to anekdoter med «sametrek». Begge er signert «C.M.», som trolig viser til Cornelius Steinbloch Moe (1874–1940), en mangfoldig skribent fra Tromsø som arbeida som lærer og skolestyrer flere steder i Troms og Finnmark.¹¹ Seinere sto denne typen tekster gjerne først på trykk i *Hvepsen* for så å bli gjengitt i lokalaviser. Et eksempel er hvordan et brev signert «Jossa Jomby» i *Hvepsen* i 1921 ble gjengitt i over tjue aviser over hele landet i løpet av to måneder samme år. Interessant nok ble versjonen i *Finmarken* justert slik at antallet «sametrek» er større enn i originalen.

Selve gjennombruddet for «den vittige samehistorien» ser ut til å være to fortellinger som først ble trykt i aviser fra Trondheim. I 1920 kom først *Dagsposten* med «En sandfærdig historie fra Nord-Norge», som dreier seg om Finn-Nils' bravader som skipper på ei ishavsskute.¹² Finn-Nils har en rekke av de typiske formdragene i replikkene sine, og de ble gjennomgående bevart da historien ble gjengitt i minst fjorten aviser de påfølgende månedene, fra Kristiansand i sør til Vadsø i nord. Enda større spredning fikk historien «Naar Aursundfinnan frir» om hvordan ei staselig lærerinne satte «hjerterne i brand» både hos lokale bondemenn og hos «de koftekledte finner».

---

⁹ Blant annet skrev Alfred Skar, redaktør i *Folkeviljen* 1919–1922, en omtale av Viklands «grinagtig morsomme historie» i avisa den 19. april 1920, og da Skar og Harald Langhelle noe seinere hadde ansvaret for *Nordlands Framtid*, skrev Skar også her om Viklands tekster (f.eks. 12.7.1922).

¹⁰ Bjørnson (1916) har en versjon av historien, og der tidfestes den til 1860-årene.

¹¹ Moe ga i 1923 ut romanen *På eventyr i Nordhavet* (Gyldendalske Bokhandel), der sjømannen Mattis Berkani «med kvænsk brytning» er med. Han bruker mange av trekkene fra tekstene i *Hvepsen*, men inkluderer dessuten mer kvænskspesifikke former som <poik> (kvænsk *poika* 'gutt, sønn'). Moe skrev også mange dikt, og et av hans mer kjente, «Frieri», har en språkform som antyder påvirkning fra samisk (og/eller kvænsk), for eksempel <do> 'du', <Våres kærning plive do>, <prenn i prøste>, <sattas> 'Satans' (Jensen, 2017, s. 7).

¹² Historien er signert «A.G», men det har ikke lyktes oss å finne ut hvem forfatteren var. En variant av historien kom i 1961 på trykk i M. Dahls *Jau, no ska du hør* (F. Bruns Bokhandels forlag).

«Mattis Mattæus Mathiassen» lot seg begeistre, og resten av teksten er en gjengivelse av hans klossete frierbrev, med en lang rekke «sametrek». Den eldste versjonen vi har klart å lete fram, sto i avholdsbladet *Sverre* utgitt i Trondheim desember 1920, men deretter spredte den seg bemerkelsesverdig vidt i flere omganger. Avisa *Fjell-Ljom* trykte historien samme måned, og så kom en lang rekke gjengivelser i 1923. Da var handlinga imidlertid flytta fra Aursunden (ved Røros) til et samisk miljø nordpå, «inde i en Finmarksfjord». Revisjonen ble trolig gjort av avisa *Nordkap*, og det er denne versjonen (med ørsmå endringer) som så ble spredt til minst 25 andre aviser landet over de følgende to årene. To år seinere, i 1926, gikk historien en ny runde i minst 15 aviser, denne gangen i en forkorta versjon med opphav i Kongsvinger-avisa *Indlandsposten*, men med mange av de samme språktrekkene bevart. I 1927 trykte så avisa *Vesterålen* igjen den «nordnorske» varianten som hadde sirkulert i 1924.

Sentrale formdrag i skjæringspunktet mellom det autentiske og inautentiske

Videre ser vi nærmere på den språklige formen i tekstene: Korpuset viser et formmangfold med utallige idiosynkratiske innslag. I oversikten i *tabell 1* sirkler vi forsøksvis inn en del formmessige fellesnevner og utleder hvilke språktrekk som blir hyppigst brukt i karikeringa av samers norsk. Oversikten baserer seg altså ikke på ei systematisk kvantifisering av trekk, men på inntrykket vi sitter igjen med etter å ha gått gjennom tekstmaterialet. Variasjonen i tekstene utgjør et kontinuum som spenner fra det å bare inkludere trekket plosivinterferens (pkt. 1 i tabellen) til å inkludere mange av trekkene. Ingen tekster har innslag av samtlige trekk, og flertallet av tekster har en variasjonsprofil som befinner seg mellom disse to ytterpunktene. I tillegg er det viktig å påpeke at det finnes mange tilfeller av tekstintern variasjon, slik at bruken av et bestemt trekk slett ikke trenger å være gjennomført.

Tabell 1: Oversikt over sentrale formtrekk med eksempler fra «finnkallbrevene».

Formtrekk		Skrivemåte i kilden	Konvensjonell skrivemåte
1	Ombyting av stemte og ustemte plosiver: p↔b, t↔d og k↔g	<pla> <retaktør> <litekrain>	<i>blad</i> <i>redaktør</i> <i>lite grann</i>
2	Ombyting f↔v	<jæf> <vrihet>	<i>gjev</i> <i>frihet</i>
3	S for sj	<stassionen>	<i>stasjonen</i>

		<brodukson>	<i>produksjon</i>
4	Markering av j som frikativ	<kjass> <Kjohannes>	<i>jass</i> <i>Johannes</i>
5	Konsonantbortfall ordinitialt	<golissan> <rona>	<i>skolissene</i> <i>kroner</i>
6	/y/ ⇒ /i/ el. /ʉ/	<lis>; <lus> <stikke>; <stukke>	<i>lys</i> <i>stykke</i>
7	/ʉ/ ⇒ /u/	<do> <ogodeli>	<i>du</i> <i>ugudelig</i>
8	/ø/ ⇒ /e/; /øy/ ⇒ /ei/	<kjere> <lefta> <heire> <heie>	<i>kjøre</i> <i>løfta</i> <i>høyre</i> <i>høyet</i>
9	Avvikende genusmarkering - Nærmest konsekvent genusinversjon ved omtale av personer	<eit pra main> <ein gjæve pla> <min folk> <sit meining> <ei prev> <ei tram> <ho Tranmæl> <han Berit kjerringa våres> <ho bræst> <ho Ola> <ho Chørail>	<i>en bra mann</i> <i>et gjevt blad</i> <i>mitt folk</i> <i>si/sin meining</i> <i>et brev</i> <i>en dram</i> <i>Tranmæl</i> <i>Berit kjerringa mi</i> <i>presten</i> <i>Ola</i> <i>Churchill</i>
10	Numerus og bestemthet for substantiv	<i den elv> <al den temmer> <i han bord> <tel 250 gronan> <kjærringan met> <do paran>	<i>i elva</i> <i>alt tømmeret</i> <i>på bordet</i> <i>til 250 kroner</i> <i>kjerringa mi</i> <i>to par</i>
11	<han> som formelt subjekt	<han pli gode tider for fattig finnkallan> <då være han lus dag>	<i>det blir gode tider for de fattige finnkallene</i> <i>da var det lys dag</i>
12	Bestemt adjektivbøying i ubestemte konstruksjoner	<en jæve mainn> <ho e flinke kering> <en store gomite>	<i>en gjev mann</i> <i>hun er ei flink kjerring</i> <i>en stor komité</i>
13	Manglende verbinversjon i hovedsetninger	<Eg no reise> <Vi ikkje forstå nokka>	<i>Jeg reiser nå</i> <i>Vi forstår ikke noe</i>
14	Manglende kopulaverb og finitthetsbøying	<Da vi lett å narre> <vi vorre klein> <di vere ikke pra>	<i>Da er vi lett å narre</i> <i>Vi var kleine</i> <i>De er ikke bra</i>
15	Preposisjonsvariasjon - Bruk av prep. ved objektsposisjon i norsk - Utelatelse av prep. (gjerne tilsvarende	<Så vil eg be åt deg> <vi spørr no i deg redagtør> <æ krip han koi>	<i>så vil jeg be deg</i> <i>vi spør nå deg redaktør</i> <i>jeg kryper til køys</i>

	samiske illativ- konstruksjoner) - <i>I for til</i>	<de reise Oslo> <grote brev i deg> <seinne doktor Hegbom i dæ>	<i>de reiser til Oslo</i> <i>krote brev til deg</i> <i>sende doktor Hegbom til deg</i>
--	---	--	--

For konsonantene er det absolutt mest frekvente trekket ombyting av stemte og ustemte plosiver, dvs. $p \leftrightarrow b$, $t \leftrightarrow d$ og $k \leftrightarrow g$ (pkt. 1). Det er imidlertid store forskjeller på hvor konsekvent dette blir gjort, og det er flere tilfeller av mekanisk utbyting av *grafem* og ikke *fonem*, som når *kjole* blir <gjole> og *begynne* blir <pekynne> selv om *k* og *g* neppe blir uttalt som plosiver i disse sammenhengene.¹³ Pkt. 2–5 viser eksempler på mer sjeldne formfenomener i konsonantismen i materialet. Også vokaler blir forbytta jamfør pkt. 6–8, men som det her framgår av pkt. 6 om /y/, som ikke finnes i samisk, er mønsteret ikke like gjennomført her.

På det morfologiske nivået er avvikende genusmarkering det mest framtreende trekket. Alle tre genus ser ut til å kunne bli forbytta med hverandre slik pkt. 9 viser, men det er overveiende maskulinum og nøytrum som blir feildistribuert. Femininummarkering er stort sett forbeholdt den preproprielle artikkelen <ho> (som også blir brukt foran tradisjonelt ikke-feminine nomen) og possessivene <mi> og <hennes>. Her er det verdt å merke seg at i forbindelse med nomen som er personer, innebærer genusforvekslinga alltid en kjønnsinversjon. Nøytrumsmarkører forekommer i noen få tilfeller, f.eks. <dæ bræst> (*presten*) og <dæ Lasse>, men ellers blir disse brukt på inanimate nomen, som <dæ staten> og <dæ belledekk> (*politikken*).

Videre i pkt. 10 viser eksemplene at bestemt singular ofte er morfologisk undermarkert og heller dannes av foranstilte ord, mens det vanligste suffikset for bestemt plural, *-an*, derimot blir overforbrukt. <Han> (og noe sjeldnere <den>) blir også hyppig brukt som formelt subjekt, jf. pkt. 11. Adjektivbøyinga avviker ofte på flere måter, men hovedtendensen er at bestemt variant blir brukt i ubestemte konstruksjoner som i pkt. 12.

Like variasjonsprega synes det syntaktiske nivået å være. Enkelte skribenter har ingen tilfeller av brudd mot det man kan anse som «etablert norsk (eller nordnorsk)» leddstillingsmønster, mens andre legger inn mengder av syntaktiske brudd som knapt lar seg ordne

¹³ Nordsamisk har tradisjonelt ikke [ç] ordinitialt, og direkte innlån med denne lyden har derfor fått flere ulike substitutter: Noen steder affrikaten [tʃ], muligens etter mønster av ulike nordnorske talemål, som i /ʃos:ka/ *čoska* 'kiosk'; andre steder overgang til plosiv, som i /kilo/ *gilo* 'kilo', muligens med støtte i finsk; og i noen tilfeller begge, som i /ʃeak:sa/ *čeaksa* eller /keak:sa/ *geaksa* 'kjeks' (forekommer også som /k^heak:sa/ *keaksa*).

i ryddige mønstre. Noen holder seg til manglende verbinversjon i hovedsetninger, særlig i sammenheng med nektingsadverb (pkt. 13). Andre frekvente strategier er utelatelse av kopulaverb og lite bruk av finittethet (pkt. 14). I tillegg kan preposisjoner enten inkluderes, utelates eller varieres på måter som gjerne oppfattes som avvikende.

Et høyfrekvent trekk er dobbelt negasjon i form av konstruksjoner som <ikkje ingenting>, <ikke aldrig>, og <ikke ingen>, og en nesten like viktig del av den klassiske formelen er leksemene <ogsoso> (*også*) og <mykke> (*meget*) – begge forekommer med mange ulike stavemåter. Videre opptrer ofte de eldre skriftformene *blive* og *have*, som bl.a. <plive>, <pleven>, også i tekster som ellers er talemålsnære. Fraser der *så* + adjektiv dobles, som <so kla, so kla>, <så fuil, så fuil>, <so pra, so pra>, er et annet emblematiske trekk sammen med et knippe samiske hilsener og interjeksjoner, særlig <voi, voi>, <bergele>, <gito>, <hivasti>, <boris> – samtlige med flere stavemåter. Enkelte skribenter holder gjennomgående fast på et «singular-vi» også når avsenderen er én enkeltperson. Noen steder kan bruken av <vi> og <vårres>/<vorran> forstås som at innsenderen uttaler seg på vegne av et fellesskap, men tidvis blir det også klart at <vi> erstatter et *jeg*, som når <kjeringa våres> og <våres hain> omtales.¹⁴

Mer overordna skriver den språklige formen i «finnkallbrevene» seg inn i grensesnittet mellom autentisitet og inautentisitet. Formen er autentisk ved at mange av «sametrekene» er velkjente fra tidligere forskning slik vi allerede har påpekt med henvisning til Bull (1993, 2004). Med utgangspunkt i en rekke studier presenterer Bull (2004) en oversikt over kontaktfenomener i norsk språkpraksis i språkkontaktbygder. Her inngår blant annet plosiv-interferens, at /i/ brukes for /y/, genusavvik – spesielt i forholdet mellom maskulinum og nøytrum, dobbel nektelse av typen «ikke aldri», brudd på V2-regelen og spesifikke mønstre for nominalfrasevariasjon for kategoriene numerus og bestemthet. Mange av disse trekkene er mer generelt velkjente også fra strukturbeskrivelser av norsk som andrespråk (se f.eks. Brautaset, 2009). Samtidig er det ingen tvil om at brevenes språkstil også er inautentisk. Et eksempel på dette er alle de preproprielle artiklene som florerer i tekstene, ofte basert på feil genustilordning. Slike artikler er lavfrekvente i de tradisjonelle flerspråklighetsområdene i Nord-Troms og Finnmark (Bull, 1996, s. 163). Et annet

---

¹⁴ At «finnkallen» i disse tekstene ofte brukte *vi* om seg selv, finner vi kommentert allerede på 1920-tallet. I en tekst i *Norgesposten* (Brooklyn, New York) i 1926 blir blant annet dette stiltrekket omtalt som typisk for brev der forfatteren «er en god nordmand, avstammet fra fjeldlapperne». Denne bruken av *vi* (for første person singular) blant samer ble påpekt så tidlig som omkring 1600 av Peder Claussøn Friis (1881, s. 407): «[Siøfinnerne siger] icke nogen Tid *Jeg*, men *Vi* som sig».

eksempel er f⇔v-veksling, som oss bekjent per i dag ikke er beskrevet fra samisk-norske språkkontaktmøter i det hele tatt. Det er også klart at bruken av mange trekk forvrenges og overdrives i tekstene på inautentisk vis, som når det forekommer rene opphopninger av «kvasi-lappiske» markører som ikke er motivert av narrasjonen ellers.

Nedslag i materialet

Præv frå Kommelhåjen – «Arbeider-Avisens pussige finnkall»

Som allerede nevnt var Kanelius Kommelhåjen (også <Kommelhaajen>) den første «finnkallbrev»-skribenten som ble publisert utenfor Nord-Norge. I januar 1924 kom det første innlegget på trykk i *Arbeider-Avisen* i Trondheim. Under overskrifta «Præv frå Kommelhåjen» ytra Kanelius seg i relativt omfattende tekster (omtrent en tredel av en avisside i fullformat) med ujevne mellomrom gjennom 17 år fram til 1941. Tidvis slapp venner og slektninger av Kornelius til i spalten, som figurene Latrinus Kommelhåjen og Lasse Klongrvold, men språkformen forble den samme. Vi finner over 50 innlegg i *Arbeider-Avisen*, og mange av dem ble etter kort tid gjengitt i regionaviser i flere deler av landet. I 1927 ble spalten utstyrt med en egen vignett som skal forestille Kanelius sittende i kofte og med pennen i gang (se figur 1). Kommelhåjen-spalten er for øvrig et sjeldent eksempel på at «finnkallbrevet» ble supplert av illustrasjoner; det forekommer i form av pennetegninger to ganger i 1934 og én gang i 1940. Samtlige innlegg ble forfatta av Harald Langhelle (1890–1942), som var redaksjonssekretær og seinere redaktør i *Arbeider-Avisen*. I et intervju i forbindelse med at han inntok redaktørstolen i 1940 (*Arbeider-Avisen* 8.1.1940), blir det bekrefta at han står bak signaturen Kommelhåjen, og dette framgår også av en oversikt over forfattermerker i norsk presse (Sommerfeldt, 1946, s. 17). Langhelle var opprinnelig fra Bruvik i Hordaland, men arbeida innenfor arbeiderbevegelsen og -pressa flere steder i landet. I 1918 ble han ansatt som sekretær i Det Socialdemokratiske Ungdomsforbund i Norge-Norge, og året etter ble han redaktør for både *Nordlands Socialdemokrat* (Bodø) og *Folkeviljen* (Harstad). Det er trolig fra oppholdet i Harstad han har fått inspirasjon til figuren Kanelius. Det ekte Kommelhågen ligger like sør for Harstad by, og som andre grender i dette området ble Kommelhågen først bosatt av samiske familier (Lysaker, 1978, s. 177). Stedsnavnet var altså tett kopla til *det markasamiske*. Med tanke på Langhelles utstrakte reisevirksomhet i distriktet er det ikke utenkelig at han møtte samer med noen av de karakteristiske språktrekkene,

men som den bladmannen han var, kan han også ha fått inspirasjon gjennom skriftlige kilder. Som omtalt ovenfor mente Alfred Nilsen, medarbeider og redaktør i Narvik-avisa *Fremover*, at han var den første til å skrive denne typen petitstoff, og hvis dette stemmer,¹⁵ er det godt mulig at Langhelle leste hans tekster. Også andre aviser i Ofoten hadde «finnkallbrev» på trykk mens Langhelle var virksom i Harstad.

I Langhelles tapning er «samestilen» temmelig sterkt karikert gjennom at en rekke av de typiske trekkene er høyfrekvente og i mange tilfeller overgeneralisert. Sammenlikna med de fleste andre skribenter har han dessuten nokså mange fraser fra samisk (om enn med haltende ortografi): Ved siden av de vanlige «Voi voi» og «perkele/bergele» finner vi <Ibmeli ramadus> ('gudskjelov'), <Sumas battaraika> (*cummas bahtaráiggi* 'kyss meg i ræva'), <Gito! Gito!> (*giitu* 'tak') og <gonagasbarne læ bottom> (*gonagasbárdni lea boahtán* 'kronprinsen kom / er kommet'). I enkelte sammenhenger kan man mistenke at Langhelles vestlandske bakgrunn skinner gjennom, og at både hans eget talemål og landsmål/nynorsk preger valget av former: Han griper tidvis til varianter som <me> (1.pers.pl.), a-infinitiv (<væra>, <brisa>, <veta>) og <halde> (inf.) som må sies å være lite typiske for en (nordlig) nordnorsk kontekst. Suffikset *-leg* er et annet slikt spor, sammen med formene <deim> (pron.obj.) og <fyrst> (adv.). Stavemåten <bole> for *bordet* må kunne forstås som en «trønderisme» ettersom [ɾ] av historisk *rð* bare finnes i sørlig nordnorsk.

Innholdsmessig er Langhelles Kommelhåjen-tekster blant de mest komplekse i korpuset. Hovedpersonens utsagnsposisjon er et nokså diffust utkantstrøk i nord, men samtidig har han påfallende god innsikt i forhold i avisas primære nedslagsfelt i Trondheim og Trøndelag. Trivialiteter fra dagliglivet i <vorrán gamme> flettes sammen med hendelser fra lokal- og rikspolitikken, og videre kommenteres interne stridigheter i Arbeiderpartiet på nokså forblommet vis. Karl Marx, Tranmæl, kronprins Olav, Mussolini, Gustav Indrebø, margbein og kommager virvles inn i samme univers og gjør satiren temmelig utilgjengelig for lesere av vår tid. Her aktualiseres ei klassisk utfordring for historiske sosiolingvister, som gjennomgående blir nødt til å rekonstruere et komplekst bilde av den sosiale konteksten som omgir det fortidige språkfenomenet de studerer (jf. Auer mfl., 2015, s. 5). Nærmere analyser av det som avisa *Nordlys* i 1930 omtalte som «[Arbeider-Avisens] pussige finnkall», krever betydelig innsikt i den samtidige politiske

---

¹⁵ Et innlegg om «vi 'Finna' i Kommelhaajens menigheit» som sto på trykk i *Fremover* i desember 1923, er gjengitt i minst fjorten aviser de følgende månedene, og en annen tekst fra «Kommelhaugen» som ble trykt i *Fremover* i 1924, omtales i *Waren Sardne* 2.1.1926, men ettersom årgangene 1922–1927 av *Fremover* mangler i Nasjonalbibliotekets digitale base, har vi så langt ikke klart å finne flere eksemplere på Kommelhaajen-tekster eldre enn 1930.

diskursen for å sikre den sosio-historiske validiteten, og vi har så langt ikke inkludert dette i undersøkelsene våre.

Sikkert er det at Kanelius Kommelhåjen ble godt kjent, ikke minst fordi tekstene ofte bevegde seg over i det ganske grovkorna, med pikante «feilstavinger» som <rævformistisk> (*reformistisk*), <fræsende vænstre> (*Frisinnede Venstre*) og <piskop> (*biskop*) og stadige hentydninger til <prenvin> (*brennvin*) og kroppsvæsker og -lyder: <So fis ho eit gråve vind so han prake som dei skoil skjute med gammelbyrsa>. Kommelhåjens kjendisstatus antydes også av at enkelte av hans formuleringsmåter ble ansett som allment kjente. Det ser vi for eksempel av en kommentar som «Me have ikkje ingenting, som Cornelius Kommelhoien sier» i *Smaalenenes Social-Demokrat* i 1934, og når *Opdalingen* i 1939 omtaler den nye rettskrivingsreformens stavemåter med *p* i ord som tidligere hadde hatt *b*, mener de at dette er «for likt ‘kommelhåjen’».

ILLUSTRASJON INN HER OMTRENT

Figur 1: *Arbeider-Avisens* spalte «Præv fraa Kommelhaajen», ført i pennen av Harald Langhelle, brukte denne vignetten fra 1927 til 1941. Faksimile fra *Arbeider-Avisen* den 21.9.1931 (CC BY-NC-ND). Signert F.M., muligens Fredrik Matheson.

Så selv om Langhelles Kommelhåjen muligens hadde et forelegg i Alfred Nilsens skriverier i *Fremover*, var det paradoksalt nok Trondheims-versjonen som fikk størst gjennomslagskraft. Flere trønderske aviser har i 1920- og 1930-årene spredte innlegg som tydelig er kalkert over *Arbeider-Avisens* figur. Blant annet leverer studentavisa *Under Dusken* sin versjon av «Prev fra Kommelhåjen» høsten 1925. Her er språkformen enda mer karikert og inautentisk og rommer atskillige trekk med flertydig proveniens: For eksempel peker stavinga med *v* i <vriheit> og <volk> i retning av tysk, og suffiksvarianten <heit> kan i en trondheimsk kontekst implisere både landsmål og byggedialekter. Mindre diskutabel er nektelsen <itj>, som er en tydelig lokal markør.

Fremover trykte brev fra Kommelhåjen parallelt med Langhelles skriverier i *Arbeider-Avisen*, men sjeldnere og med «Gammel Jo» som sentralfigur. Språkformen er langt på vei den samme, men med nordnorske markører som palatalitet (<main>, <kuine>) og vokalsenking (<sevelisert> (*sivilisert*), <rekshospital>). Innholdet er dessuten i større grad basert på hverdagskomikk framfor satire over politiske forhold. Kommelhåjen-tradisjonen ble ytterligere forlenget av *Nordlands Avis* (Hemnesberget) som fra 1953 publiserte nye «Prev frå Kommelhåjen», denne gangen med «Nils Nilsasa» som avsender. I innleggene som var på trykk utover i 1950-årene, var språkformen lett gjenkjennelig, men i likhet med tekstene i *Fremover* var det mer fokus på daglige

og familiære gjøremål og mindre på politikk og forholdet til myndighetene. De siste innleggene fra Kommelhåjen vi har funnet, sto i *Nordlands Avis* i november og desember 1974. Da var «Per Persasa» avsender, og selv om både <gommunestyre> og <busjet> er nevnt, er det lite dagsaktuell satire i disse tekstene. Kommelhåjen gjorde et comeback i noen nummer av *Fremover* i 1961, denne gangen signert «Gammel-John», og vi finner også et «Brev ifrå Kommelhågen» i *Ofotens Tidende* i 1959, men da bruker figuren Joel Kommelhågen ingen av de tradisjonelle «sametrekkene». Det er heller ingen referanser til det stereotypisk samiske i teksten.

Forsøk på språklek utenfor det nordnorske området

Det finnes også skribenter i sørnorske redaksjoner som gjør forsøk på å følge brevformelen. Et tidlig eksempel er et Kommelhåjen-innlegg i *Arbeiderbladet* (Oslo) fra 1925 som legger seg tett opp til Langhelles stil, men som vi ikke kan finne i *Arbeider-Avisen*. Former som <æ flien> (*er blitt?*) og <ho skræm> (*skremmer*, pres.) bryter mot det vanlige mønsteret, men ellers må teksten sies å lykkes godt i sin imitasjon av «finnkallspråket» slik Langhelle bruker det. En tekst med overskrifta «Ein prev frå Finnmarkja» i lagsbladet *Ungdomsvon* (Molde) i 1928 er derimot mer idiosynkratisk. I parentes under overskrifta står «Samemaal», og blant en del gjenkjennelige trekk er former som har mer til felles med landsmål/nynorsk. Den vestnorske klangen kommer også fram på andre måter: Geitehold er riktignok velkjent fra deler av Nord-Norge, men en «fattifinne fraa Kautogeino» vil neppe gripe til <ti hovmotie jeitene som kliv i høge fjile> som den mest nærliggende metaforen. Også former som <mainne> (*mann*), <pæst> (for *fest*), <strakkje> og <streinvin> stikker ut sammenlikna med mønstrene vi kjenner fra flertallet av «finnbrevene».

Namdal Arbeiderblad slapp til to innlegg signert <Olaves Knarken> i 1928 og 1929, og dette er de eldste eksemplene på at «finnkallspråket» blir brukt helt uten øvrige referanser til det samiske. Foruten noen lokale markører som nektelsesvarianten <it> og jamningsformen <dagga> (*dager*) er framstillinga helt i tråd med «finnkallspråket». Til og med <voi, voi!> er på plass, men tekstene handler ellers kuriøst nok om lokale fotballoppgjør i Namdalen.

Partiorganet *Alarm* (Oslo) trykte et <reiseprev> signert <Finn-Morten> høsten 1931, og dette framstår som «formfullendt» sammenlikna med de samtidige tekstene. Mye tyder på at forfatteren var harstadværingen Fritz Carlo Mikalsen, som allerede i 1929 hadde publisert en tekst i *Alarm* der «Finn-Morten» kom til orde. Mikalsen hadde tidligere hatt tekster på trykk i *Harstad Tidende*, og trolig var han godt kjent med «samestilen» derfra.

Vi har allerede nevnt de sytten «Præv i frå Rævmofjellet» som *Dagsavisen* (Trondheim) trykte gjennom store deler av 1948. Avsenderen «Mattis Sjursa» oppgis å være «en reinsame av den gamle gode sorten» som bor i en finngamme «visstnok et steds i Namdalen», og dette er dermed det første eksempelet på leserbrev fra et samisk miljø utenfor Nord-Norge. I Mattis' penn får «finnkallspråket» en tydelig trøndersk tone med jamvektsinfinitiver og <itj> som nekting, men de fleste av de andre særtrekkene videreføres.

Mottakelse – motstemmer

Det er vanskelig å si noe generelt om det som kan kalles resepsjonshistorien til dette mylderet av tekster. Men det faktum at sjangeren fikk så lang levetid og ble spredt så vidt, indikerer iallfall at avisutgiverne anså teksttypen som noe publikum ønska seg. Med moderne briller framstår det nokså forunderlig at sjangeren skulle treffe så bredt, både med tanke på form og innhold. Mange av forsøkene på mer eller mindre autentisk talemålsnær staving fører med seg et skriftbilde som må ha vært like krevende å avkode i samtida som i dag. At <uinglean> står for *underklærne*, <kroindi> for *grundig* og <sdordenket> for *Stortinget*, er ikke helt intuitivt, og man må være godt trent i det *Adresseavisen* kaller «quasi-lappisk» (jf. ovenfor), for å kunne løse slike rebuser. Gåte-knekkinga kan selvsagt i seg selv ha motivert en del lesere, men samtidig er det ingen tvil om at det formmessige gir betydelig motstand. Det gjør også innholdet i mange av tekstene, men her er det opplagt at vår avstand i tid gjør det vanskeligere å henge med i hentydningene til dagsaktuelle saker på lokal- og riksplan. I videre analyser av materialet blir det sentralt å se nærmere på hvilke diskurser de ulike tekstene knytter seg til, særlig for politiske forhold der «det samiske» inngår.

Det er imidlertid mulig å finne noen klare motstemmer som nokså tidlig reagerte på «finnkallbrevene». Blant de sterkeste er Nils Johnsen Sarri, som var med på å stifte Ofoten samelag i 1921, og som allerede i 1923 kom med et innlegg i *Fremover* (Narvik) der han kritiserte avisa for å ha trykt tekster som så tydelig drev gjøn med samene. Tre år seinere kom han med et liknende innlegg i det sørsamiske organet *Waren Sardne* ('Budskap fra fjellet', 2.1.1926) der kritikken er retta mot *Nordland*, som hadde trykt «et inserat, som var skrevet paa et sprog der hverken var fugl eller fisk». Sarri kaller dette «et slags jeip efter samene», og han viser at han kjenner fenomenet fra flere aviser i regionen: «Det er ikke hyggelig at se sine naboer drive et forfatterskap der kun tjener til at skade det mest fredelskende folk, samernes renome.»

Hvor veletablert den språklige stilen hadde blitt i løpet av 10–15 år, får vi en indikasjon på i et redaksjonelt innlegg i avisa *Nordkap* (Hammerfest) i 1935. Der opplyses det om at avisa har fått tilsendt flere innlegg på «et slags samisk-norsk». Redaksjonen er oppmerksom på at slike tekster «vekker munterhet hos mange», men vil likevel ikke sette dem på trykk fordi «en slik sprogform virker direkte krenkende på bra folk». En rosverdig redaksjonell linje, vil nok de fleste mene, og det skulle gå 15 år før det kom et nytt «finnkallbrev» i avisa.

Det er ikke helt enkelt å fange opp publiserte ytringer som åpent reagerer på denne teksttypen, men fra etterkrigstida finner vi to avisinnlegg som nevner det. Det ene er signert Harald P. og sto i *Haalogaland* (Narvik) 11.2.1950. Skribenten irriterer seg over «billig ‘humor’ og talentlaust jatt» basert på «denne utidige geipen til samane sin sære måte å tale norsk på»: «Nei, la det vere slutt på det talentlause jattet som ‘do, do, voi, voi, han Sara’.» Det andre er signert Ø.S. og sto under «Ordet fritt» i *Fremover* 4.2.1952. Innskriveren viser til et «finnkallbrev» som nylig sto i avisa, og hen reagerer på hvordan det framstiller «samenes primitive slutninger og uttrykksmåter i sin hjelpeløse Ofoten-dialekt»: «Mange fikk seg sikkert en billig latter over dette satiriske innlegget, men mange med meg vil sikkert se den tragiske bakside når tankene søker etter og fester seg ved satirens objekt.» Etter dette skulle det gå ni år før *Fremover* trykte det neste (og nest siste) «Prev fra Kommelhåjen».

Sammenfattende betraktninger – og nye spørsmål

I tråd med Couplands (2001) beskrivelse av strategisk inautentisitet som virkemiddel i stilisering er det nettopp kombinasjonen av autentiske og inautentiske trekk som skaper den intenderte latterlige effekten av «finnkallbrevene»: «Sametrekke» må være tilstrekkelig autentiske og gjenkjennelige for at publikum skal klare å identifisere dem innenfor den felles sosiokulturelle referanserammen som de indeksikalske forbindelsene mellom de stereotypiske figurene og den karikerte språkbruken inngår i. Og parallelt er inautentisiteten – det opplagt kreative, hyperbolske og overskridende – et obligatorisk element i å konstruere det refleksivt komiske; tekstene utgjør et speilbilde av en felles, men like fullt vag kunnskap om og forståelse av en sosial orden i den virkelige verden.

Men hva var så effekten i en breiere kontekst av «slike tøvbrev», som Alfred Nilsen (tidl. redaktør i *Fremover*) kalte dem i 1950? Jakten på mulige svar kan umulig gå utenom den minoriserte gruppas perspektiv, som til dels kommer fram i sekvensen om motstemmer ovenfor.

Anders Larsen – avisredaktør, lærer og forfatter av den første samiske romanen *Beaiveálgu* ('Daggry', 1912) – bidro til å skriftliggjøre opplysninger om sjøsamisk språk og kultur, inkludert ei lita samling av ordtak der vi finner denne vendinga: «En slarv av en nordmann bare ler, når samene taler norsk, men en norsk herremann hører godt etter og smiler ikke engang» (gjengitt på nordsamisk og norsk i Bjørklund & Gaski, 2014). Hvor gammelt dette ordtaket er, vet vi ikke, men ordtaket som muntlig traderingssjanger indikerer at samers erfaringer med latterliggjøring og herming av deres norske språkbruk går langt tilbake i tid. Det doble språkstigmaet fra fornorskningsperioden er dokumentert i forskning i både sjøsamiske (Johansen, 2009) og kvenske kontekster (Lane, 2010): Det var stigmatiserende for samer og kvener å snakke samisk og/eller kvensk, men vel så stigmatiserende var det i og etter språkskifteperioden å gi en samisk og kvensk identitet og tilhørighet til kjenne gjennom norske innlærervarieteter og språkkontaktdialekter med samiske og/eller kvenske trekk. I SFKs (2023) rapport vies fenomenet betydelig oppmerksomhet i utgreiinga om «Diskriminering på grunn av etnisk opprinnelse» (kap. 24.3.2):

I sannhets- og forsoningskommisjonens narrative intervju og skriftlige personlige historier har 255 personer fortalt at de har opplevd diskriminering i forskjellige [sic] form og i forskjellige sosiale sammenhenger. [...] De fleste forteller at de har blitt diskriminert på grunn av sitt samiske eller kvenske språk, eller mangel på språkkunnskaper. De som har delt sine historier med kommisjonen, forteller hvordan de har blitt hermet etter fordi deres måte å snakke på oppfattes som norsk med samisk, kvensk eller finsk aksent. Selv om de fleste beskrivelser er fra de to eldste aldersgruppene i kommisjonens materiale, forteller også yngre personer om lignende erfaringer. (SFK, 2023, s. 620)

Historikeren Henry Minde, som vi viste til innledningsvis, peker på det doble språkstigmaet som en avgjørende faktor i språkskiftet: «Det som knekte det samiske språket var dermed ikke kravet om at samene måtte lære norsk i og for seg, men normen om at det [sic] den samiske ikke skulle høres når man snakket norsk; man måtte beherske norsk perfekt» (Minde, 2000, s. 96–97). Og noe «finnkallbrevene» bidrar til å kaste lys over, er den doble språkideologiske standarden som etableres parallelt: Mens samene skal beherske prikkfri norsk, kan nordmannen fritt bruke «kvasi-lappisk» som han vil. Denne formen for dobbel standard gjenfinnes i andre kontekster der «mock»-varianter av minoriserte gruppers språk gjør seg gjeldende, ofte med betydelige elementer av språklig rasisme (se f.eks. Smalls & Davis, 2023).

Avslutningsvis står vi overfor en rekke spørsmål på terskelen til videre utforskning av materialet: Det vil være verdifullt å gjøre mer presise og detaljerte foranalyser med vekt på hvilke trekk som kan sies å være autentiske interferensfenomener fra samisk – og dermed markerte og

bærere av indeksikalitet. Det vil være sentralt å gjøre innholdsanalyser av tekstene, ikke minst med øye for de politiske motivene som kjennetegner alle tekstene der <bolledikk> er en gjenganger, særlig med koplinger til Arbeiderpartiet. Dette er som nevnt den delen av materialet som vi oppfatter som mest utilgjengelig for en moderne leser, men ikke desto mindre interessant og viktig i en kontekstualisering av språkpraksisen. En annen form for innholdsanalyse vi ser for oss, er vektlegging av metaspråklige og språkhierarkiske forhold der det lages tydelige koplinger mellom «samen»s språkmestring og sivilisatoriske nivå, noe som blant annet antydes i den strengen vi har inkludert i tittelen på denne artikkelen (henta fra *Ofoten Folkeblad* 25.9.1930). Ikke minst er det viktig å utforske forbindelseslinjene til revytradisjonen der karikering av samers norsk har vært et utbredt – flere steder obligatorisk – virkemiddel. Og til slutt vil vi gjerne se nærmere på humordimensjonen ved fenomenet. For hvorfor ble «finnkallbrevene» oppfatta som morsomme i det omfanget og med den utbredelsen i tid og rom som disse tekstene peker i retning av? I sum kan svar på disse spørsmålene kaste nytt lys over hvordan representasjoner av samer og deres norske språkbruk ble del av den breiere norske offentligheten på 1900-tallet.

STIAN HÅRSTAD

Professor, Institutt for språk og litteratur, NTNU

stian.haarstad@ntnu.no

ÅSE METTE JOHANSEN

Førsteamanuensis, Institutt for språk og kultur, UIT Norges arktiske universitet

ase.mette.johansen@uit.no

Litteratur

- Agha, A. (2003). The social life of cultural value. *Language & Communication*, 23(3–4), 231–273. [https://doi.org/10.1016/S0271-5309\(03\)00012-0](https://doi.org/10.1016/S0271-5309(03)00012-0)
- Auer, A., Peersman, C., Pickl, S., Rutten, G. & Vosters, R. (2015). Historical sociolinguistic: the field and its future. *Journal of Historical Sociolinguistics*, 1(1), 1–12. <https://doi.org/10.1515/jhsl-2015-0001>
- Bastiansen, H.G. & Dahl, H. F. (2003). *Norsk mediehistorie*. Universitetsforlaget.
- Berntsen, B. (1999). *Skarpt sett*. Andresen & Butenschøn.

- Bjørklund, I. & Gaski, H. (red.) (2014). *Anders Larsen: 'Mearrasámiid birra': ja eará čállosat = 'Om sjøsamene': og andre skrifter*. Tromsø Museum skrifter XXXV. ČálliidLágádus.
- Brakstad, I.V. (2011). Jøden som konstruksjon i norske vittighetsblader ca. 1916–1926. I V. Moe & Ø. Kopperud (red.), *Forestillinger om jøder – aspekter ved konstruksjonen av en minoritet 1840–1940* (s. 109–126). Unipub.
- Brautaset, A. (2009). Norsk som andrespråk. I T. Bull & A.-R. Lindgren (red.), *De mange språk i Norge – flerspråklighet på norsk* (s. 163–184). Novus.
- Bull, T. (1993). Språkskifte hos kvinner og menn i ei nordnorsk fjordsamebygd. I G. Bjørhovde, S. des Bouvrie & T. Steinfeld (red.), *Gå mot vinden. Festskrift til Åse Hiorth Lervik på 60-årsdagen 2. juli 1993* (s. 190–211). Emilia.
- Bull, T. (1996). Målet i Troms og Finnmark. I E. H. Jahr (red.), *Nordnorske dialektar* (s. 157–174). Novus.
- Bull, T. (2004). Samisk-nordisk språkkontaktforskning. Eit statusoversyn. I J. Kusmenko (red.), *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact* (s. 183–198). Verlag Dr. Kovac.
- Coupland, N. (2001). Dialect stylization in radio talk. *Language in Society*, 30, 345–375. <https://doi.org/10.1017/S0047404501003013>
- Friis, P. C. (1881). Norrigis Bescriffuelse. I G. Storm (red.), *Samlede skrifter* (s. 243–410). Den norske historiske Forening / A.W. Brøgger.
- Hagland, J.R. (2010). – hann braust vid ad tala norrænu: om fremmendspråk og morsmål i vestnorsk mellomalder. *Nordand. Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning*, 5(1), 27–36.
- Halonen, M. & Pietikäinen, S. (2017). Mocking fakeness. Performance, phonetic aspiration and ethnic humour. *Pragmatics*, 27(4), 507–528. <https://doi.org/10.1075/prag.27.4.02hal>
- Hårstad, S. (2023). «Jai er en ærlig Jude». Språklig stilisering av «jødiskhet» i norsk offentlighet frem til 1940. *Tijdschrift voor Skandinavistiek*, 39(1), 30–68. <https://doi.org/10.21827/tvs.39.1.40598>
- Jensen, E.B. (2017). Tromsøseminaristene: Dype spor i nordnorsk kultur- og samfunnsliv. *Ottar*, 318, 3–10.
- Johansen, Å. M. (2009). *Velkommen te' våres Norge. En kvalitativ studie av språkbytte og språkbevaring i Manndalen i Gáivuotna/Kåffjord*. Novus forlag.
- Kjerschow, P. (1922). *Utkast til lov om rendriften*. Landbruksdepartementet.
- Klippenberg, M. (1995). Folkeleg opplysning på fullnorsk grunn. Tida før 1905. I J. Kløvstad (red.), *Ungdomslaget. Noregs Ungdomslag 1896–1996* (s. 15–86). Det Norske Samlaget.
- Krefting, E., Nøding, A. & Ringvej, M. (2014). *En pokkers Skrivesyge. 1700-tallets dansk-norske tidsskrifter mellom sensur og ytringsfrihet*. Scandinavian Academic Press.
- Lane, P. (2010). 'We did what we thought was best for our children': a nexus analysis of language shift in a Kven community. *International Journal of the Sociology of Language*, 202, 63–78. <https://doi.org/10.1515/ijsl.2010.014>
- Lien, L. (2015). '... pressen kan kun skrive ondt om jøderne'. *Jøden som kulturell konstruksjon i norsk dags- og vittighetspresse 1905–1925*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.

- Lysaker, H. (1978). *Trondenes bygdebok. Gårdshistorie for Sandtorg herred*. Trondenes bygdeboknemnd.
- Minde, H. (2000). *Diktning og historie om samene på Stuoranjárga*. Dieđut 4. Sámi instituhtta / Sámi dutkamiid guovddáš.
- Pettersen, M.E. (2003). Samene kommer til Ballangen. *Árbok for Ballangen*, 5, 12–16.
- Rampton, B. (2009). Interaction ritual and not just artful performance in crossing and stylization. *Language in Society*, 38, 149–176. <https://doi.org/10.1017/S0047404509090319>
- Rasmussen, T. (2021). Inuitrepræsentationer i norske vittighedsblade 1888–1933. I E. Rees, H. Karlsen, M. Brovold & S. Dingstad (red.), *Minoritetsdiskurser i norsk litteratur* (s. 67–89). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215045320-2021-04>
- [SFK 2023] Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023). *Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen*. Avgitt til Stortingets presidentskap 01.06.2023. Dokument 19 (2022-2023). Sannhets- og forsoningskommisjonen. <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Organene/sannhets--og-forsoningskommisjonen/>
- Røssaak, E. (2022). Nasjonalbibliotekets massedigitalisering: En ny tilgang på fortid blir til. I A.-B. Gran & E. Røssaak (red.), *Mangfold i spill. Digitalisering av kultur og medier i Norge* (s. 152–172). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215044828-2021-08>
- Silverstein, M. (2003). Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & Communication*, 23(3–4), 193–229. [https://doi.org/10.1016/S0271-5309\(03\)00013-2](https://doi.org/10.1016/S0271-5309(03)00013-2)
- Smalls, K. A. & Davis, J. L. (2023). Language and Racism. I A. Duranti, R. George, & R. C. Riner (red.), *A New Companion to Linguistic Anthropology* (s. 560–576). Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781119780830.ch31>
- Sommerfeldt, W.P. (1946). *Forfattermerker i norske aviser og tidsskrifter*. Annen utgave. Fabritius & Sønner.
- Trohaug, K. K. (2005). *Samar i norsk litteratur. Ein studie*. HBO-notat 1/2005. Høgskolen i Bodø.